

MOSONMAGYARÓVÁRI VÁROSVÉDŐ EGYESÜLET

Habsburg Frigyes emlékére

Mosonmagyaróvár
2006.

Habsburg Frigyes emlékére

**Mosonmagyaróvár
2006.**

Szerkesztette:

Dr. Nagyné Majoros Györgyi

Az 5-28 oldalak szövegét a kriptáról készült korábbi kiadványokból vettük át.

Kiadja:

a Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület
200 példányban

Felelős kiadó:

Dr. Kocsis Sándor
elnök

Készült

a MONOCOPY BT
sokszorosításában

**Mosonmagyaróvár
2006.**

Előzmények

Dr. Nagy György

Franciaországban – "Történelmi emlékek nyitott napja" címen – 1984-ben mozgalom indult azzal a céllal, hogy az egyébként nem nyilvános helytörténeti értékek egyszer egy évben látogathatók legyenek. E kezdeményezés nyomán azóta, s ma már az Europa Nostra koordinálásával Európa számos országában – 1992 óta Magyarországon is – minden év szeptemberében megrendezik a NYITOTT KAPUK NAPJÁT.

Városunkban – a gróf Széchenyi Ferenc díjjal kitüntetett Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület kezdeményezésére 1995 óta – a Szent László téri Szent Gotthárd templom altemploma várja a NYITOTT KAPUK NAPJÁN az érdeklődő helyi, hazai és külföldi látogatókat. Itt találhatók ugyanis – kettős fémkoporsóba zárva – HABSBURG FRIGYES főhercegnek és feleségének, CROY IZABELLA főhercegasszonynak hamvai. Frigyes főherceg 1889-ben pozsonyi hadtest-parancsnok, majd hadseregfőparancsnok, utóbb az osztrák-magyar hadsereg főparancsnoka, egyben a Monarchia egyik legnagyobb földbirtokosa volt. Birtokainak jelentős része – Trianon után – éppen Magyaróvár környékén maradt meg, s ezért itt telepedett le és élt 16 esztendeig, 80 éves korában bekövetkezett haláláig.

Ugyancsak itt látható a kriptá jobb oldali két boltíve alatt Szent Krisztina és Szent Augustusz őskeresztény mártír üvegkoporsóba zárt teljes csonterekléje, amivel VI. Pius pápa ajándékozta meg a magyaróvári Habsburg magánbirtok két nemeslelkű kegyurát – Mária Krisztinát és Albert Kázmért – a török által lerombolt templomok helyreállításáért.

A lejárattól balra eső boltív alatt ritkaságszámba menő, ülő Krisztus szobor van, aminek származása, alkotója ismeretlen, de mivel nem közönséges kőfaragó munka, csak valamely templomban, kolostorban vagy gazdag, művészet-pártoló főúr birtokában lehetett. A festett mészkőszobor – stílusjegyei alapján – a 17. század második felében készülhetett, tehát nagy valószínűséggel több, mint 300 éves. Közel életnagyságú; a megkínzott Krisztust ábrázolja, fején töviskoszorúval, kezében nádbuzogánnyal. A kimagasló minőségű és párját ritkítóan gyönyörű szobor évtizedek óta a szabadban, a magyaróvári plébánia kertjében állt, ahova az óvári temetőből került. Frigyes főherceg temetésének 60. évfordulóján, 1996-ban a kriptában

nyert elhelyezést. Itt Szűcs László szobrászrestaurátor újíttotta fel és adta vissza eredeti szépségét, amit külön megvilágítás emel ki.

Természetesen, sok évtized után, az altemplom renoválása is szükségessé vált, ezért a Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület és az "Alapítvány a városért" alapítvány közadakozást kezdeményezett az altemplom felújítására. Ennek eredményeként – a Városi Önkormányzat és a Magyaróvári Plébánia anyagi támogatásával együtt – a beérkezett adományok, illetve a sok önzetlen segítő munka tette lehetővé, hogy a több évre tervezett felújítás már 1996-ban elkezdődhetett Lenzsér Imre Kós Károly díjas építész tervei szerint és irányításával.

A magyaróvári Habsburg kriptá – a nemes halottak örök nyughelye – nem nyilvánosan látogatható, ezért a Városvédő Egyesület vállalta, hogy – a magyaróvári plébániával együttműködve – az Európai Örökség Napok keretében minden év szeptember utolsó hétvégéjén a NYITOTT KAPUK NAPJÁ-n lehetővé teszi a történelmi értékű emlékhely megtekintését.

Az altemplom építéstörténete

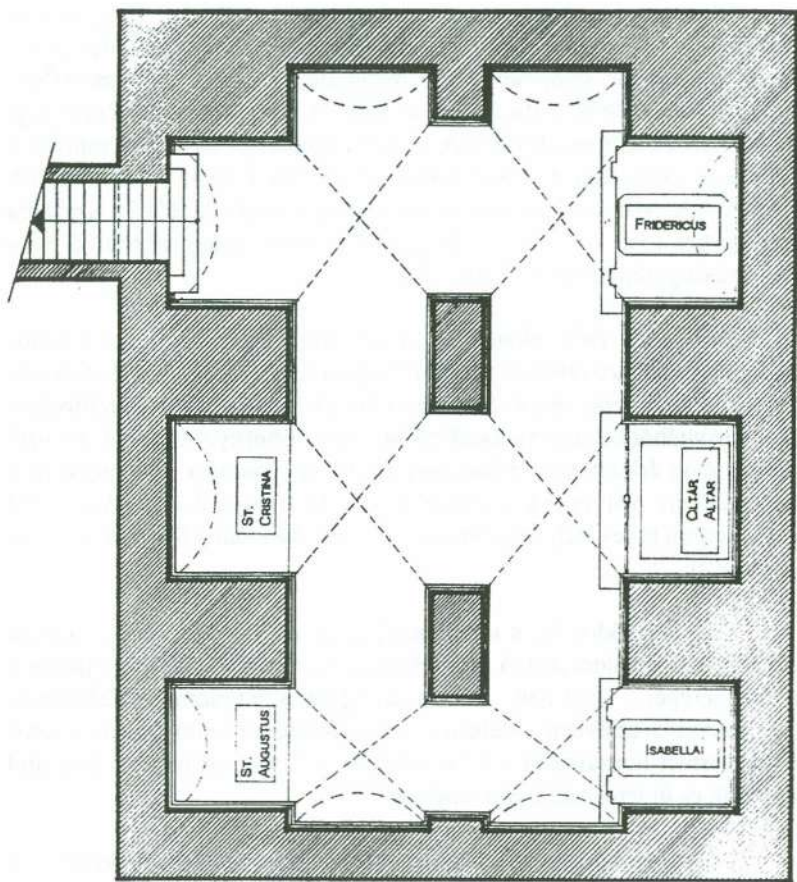
Lenzsér Imre

Mosonmagyaróvár legszebb barokk műemléke a magyaróvári történeti városrész Szent László terén álló Szent Gotthárd plébániatemplom. Az első magyaróvári templomot, ami bizonyítottan a mai templom helyén állott, 1529-ben a törökök rombolták le. Ezen ősi templom építésének ideje még nem tisztázott. Egyes feltevések szerint a népvándorlás idején épülhetett, mikor is a 9. században a kereszténnyé lett avarok vetvári püspökségének temploma volt. Más következtetések alapján építésének ideje a 11. századra tehető, amikor a vár körül – ami ekkor vált a határispánság székhelyévé – a város gazdasági fejlődésnek indult (12).

Szulejmán Bécs ellen vonuló seregének pusztítása után a város lakossága azonnal hozzáfogott templomának újjáépítéséhez. A régi alapokon építették fel az új templomot. A romos állagú tornyokat a földig rombolták és azok anyagából néhány méterrel odébb városi őrtornyot emeltek. A közel százötven évig érintetlen templom egy 1659 évi Canonica Visitatio szerint kicsiny, keskeny, nedves és kényelmetlen volt. Az 1660-as években kezdődött meg a templom teljes átépítése, bővítése és 1668-ban már a felszentelésére is sor került (9).

Alig fejeződött be a templom építése, amikor az ismét a törökök pusztításának esett áldozatul. A sikertelen bécsi ostromból visszavonuló Kara Musztafa seregei – 1683-ban – a várossal együtt a templomot is felégették. Még ugyanebben az évben a plébános és a városbíró lelkesítő szavára a város lakossága ismét hozzáfogott a helyreállításhoz. A megrongálódott falazatot kijavították és új tetőszerkezetet emeltek.

A 18. század második felében – két kápolna közbeiktatásával – az őrtornyot a templomhoz csatolták és süveggel ellátva templomtoronnyá alakították (14). Az addig egyenes záródású szentély falát ívessé építették át, új főoltárt emeltek. Erre az időre esik a templom gazdag barokk belső díszítése és festése. A torony 1820-ban új, magas toronysisakot kapott. A múlt század közepén Jammerspach Frigyes magyaróvári építész egyszerű, a barokk templomhoz méltóan csatlakozó romantikus bejáróépítményt tervezett és épített. Sajátságos, hogy a bejárata nem a főtengelyben, hanem oldalról nyílik.

Lenzsér Imre

Az attemplom alaprajza (Lenzsér Imre rajza)

Az 1668-ban készült templom hajója alatt szokatlanul nagy alapterületű – 160 m² - kriptát építettek. Temetkezési helyül szánták, de csak az 1770-es években kezdték igénybe venni. A kriptá elsősorban a plébánosok temetkezését szolgálta, de a város polgárai is válthattak benne nyughelyet maguknak. A plébánosok közül Mozart Mihály - aki 1748-1764 között volt a templom plébánosa - lehetett az első, akinek földi maradványait díszes veretekkel ellátott koporsóban itt helyezték el. Nem sokan temetkeztek a rendkívül alacsony, nedves és szellőzetlen kriptába. A lejáratot fedő súlyos kőlapok ma is eredeti helyükön - a Mária Mennybemenetele oltár előtt és az oldalbejárók tengelyében, közepén - láthatók.

II.József szerzetesrendeket feloszlató rendelete nyomán a magyaróvári kapucinusok templomából (48-as tér 5, Sóház) ide hozták át az atyák koporsóit. A 18. század végétől már a városon kívüli temetkezést szorgalmazták, így ennek a kriptának a jelentősége megszűnt, de az 1774-ben készült barokk (1872-ben romantikus stílusban átépített) óvári temető kápolnájának kriptájába még századunkban is temetkezett plébános.

1921-ben került sor a templom körüli térnek a rendezésére a város új főmérnökének - Kováts Istvánnak - irányításával. Ekkor tárták fel az egykori Szent László kápolna alapfalait, amit a templom körüli temető nagybővítése során, 1754-ben bontottak le.

Minden valószínűség szerint Kováts István főmérnök felmérései, kutatásai és javaslata alapján ajánlotta fel Magyaróvár város vezetősége a templom alatti kriptát 1932-ben Habsburg Frigyes főherceg és családja temetkezési helyül. A kriptá igényes műszaki megoldásokkal történő átépítésének tervezését, valamint az építés szakszerű megvalósítását – Albrecht főherceg kívánságainak figyelembe vételével – Kováts István főmérnök biztosította. Az építési munkák 1934-ben kezdődtek a városi építési részleg kivitelezésében. A kriptában korábban eltemetettek maradványai a temetőben kaptak - illő kegyelet mellett - új helyet.

A meglévő kriptá kéthajós alaprajzi elrendezésű tér, téglaszerkezetű román kereszt-boltozatokkal fedve, jobbról-balról 3-3 dongaboltozatos fülkével (1. ábra). A padozat nélküli kriptá belmagassága a két métert sem érte el, ezért az alaptestek adta lehetőséget kihasználva 60-70 cm-rel süllyesztették le a padozat szintjét. Ekkor bukkantak rá a munkások az egykori román stílusú középkori templom alapfalaira. A feltárásból egyértelműen állapította meg Kováts István főmérnök és Pintér Gyula kanonok-plébános

- aki az altemplom kialakításában szintén közreműködött - hogy az alaprajzi elrendezés egy háromhajós bazilikatemplom egykori létét igazolja (13). A mai kórus alatt a valamikori két toronyépítmény alapfalait lelték meg, a templom apszisa ugyanott volt, ahol a maié is. Az alapfalakban római építkezésekből származó - másodlagos beépítésű - téglákat és faragott köveket találtak.

A krypta belmagasságának növelésével a kialakuló csarnok-krypta altemplomszerű teret eredményezett. Altemplomot a középkori román építészetben a templom szentélye alatt, nagyrészt a talajszint alá süllyesztve építettek. Ez részben az ereklyekultuszt szolgálta, részben az egyházi és világi méltóságok temetkezési helye volt (pl. Pécs, Veszprém székesegyházaiban). Majd csak a 19. századi romantikus templomépítészet alkalmazza újra az altemplomot (pl. a főtí templomnál).

Az építés során a krypta régi lejáratait megszüntették és a plébánia felőli oldalon - az egyik dongaboltozatos fülke igénybevételével, külső hozzáépítéssel és megközelítéssel - új lépcsőlejárat készült. Az altemplom nyerstégla felületeit világosszürke sempernova nemesvakolattal - a 30-as években divatossá vált homlokzatvakoló anyaggal - látták el, fehér pálcatagozatos keretezéssel. Az alsó töréspontokat kis rozettadíszek zárják. Az íves éleket követő pálcatagozatok metszéspontjaira a lámpatestek helyét is meghatározó gipszrozetták kerültek. Az altemplom padozata - a fülkék kivételével - igénytelen szürke mozaiklap burkolat. A viszonylag magas lábazat tagozatos kiképzésű fekete csiszolt műköburkolat.

Az új lejárattal szembeni három fülke gazdag szobrászati elemekkel került kialakításra. A középsőbe tardosi vörösmárványból faragott oltár került, előtte díszes kovácsoltvas korláttal. A két szélső fülkében a szintén vörösmárványból faragott egy-egy katafalk szolgál a koporsók elhelyezésére, mellettük két-két díszes kivitelezésű fehér márvány urna. A két lépcsőnyivel megemelt fülkék padozata fekete műköburkolat. A belső hajó két végén a sötétszürke büttűfalra került a két elhunyt - Frigyes főherceg és Izabella főherceggasszony - gazdagon faragott neobarokk stílusú fehér márvány epitáfiuma, halotti emléktáblája. Az oltár és az emléktáblák építészetileg ötletes kialakítású, rejtett megvilágításúak.

A templom külső falához épített lejáróépítmény gazdag neobarokk elemekkel díszített. Erőteljes koronázó főpárkány, felette kövázák és közepen a Habsburg család bronzból készített címere, mives kőkeretozéssel.

Az oszlopfejekkel ellátott lizénák az építmény sarkait hangsúlyozzák. A kétszárnyú tölgyfakaput tagozott kőkeretezés érvényesíti.

A két fehérmárvány halotti emléktábla felirata:

Fridericus archidux
Austriæ princeps
Hungariæ
supremus dux imperii alium
regaliumque in armis
gentium
Natus: A.D. MDCCCLVI
Obiit: MCMXXXVI.
R.I.P.

Isabella archiducissa
Austriæ principissa
Hungariæ ex stirpe
principium
Croy
Nata: A.D. MDCCCLVI
Obiit: A.D. MCMXXXI
R.I.P.

Frigyes
Ausztria főhercege
Magyarország hercege
az összevont haderő
legfelsőbb parancsnoka
Született: 1856-ban
Mehalt: 1936-ban
Nyugodjék békében!

A Croy ágból eredő
Izabella,
Ausztria főhercegasszonya,
Magyarország
legelőkelőbbje
Született: 1856-ban
Mehalt: 1931-ben
Nyugodjék békében!

Arendkívül igényesen készített belső és külső szobrászati és műköves munkák mestere a helybéli Péter György szobrász volt. De közreműködött – feltehetően csak tanácsaival – a Habsburg család részéről a főhercegi pár fia, Albrecht királyi herceg is. Albrecht a szélsőjobboldali áramlatok hatása alatt állva vállalta a diktatúrák (spanyol, olasz, német) művészetének kultuszát is. Ezzel magyarázható a neobarokk stíluselemek talán túlzott alkalmazása. A mester kimagasló művészi szobrász-munkája ellenére az altemplom és annak bejárata a barokk Szent Gotthárd plébániatemplom műemléki értékét nem emeli.

Közel negyven évig az altemplom csak néha nyílt ki az érdeklődők előtt. Esetenként - különösen az elektromos fűtési lehetőség biztosítását követően - istentiszteletet is tartottak az altemplomban. Sokáig itt folyt a hitoktatás. 1978-ban került szóba, hogy a magyaróvári plébánia egyházi kincseinek állandó kiállítása céljára lehetne felhasználni ezt a tágas, elegáns teret. A Magyar Nemzeti Galéria egyetértő támogatása ellenére, biztonsági megfontolásokból, ennek kialakítására nem került sor.

Mosonmagyaróvár városa az Európai Örökség Napok kulturális programjához az altemplom bemutatásával csatlakozott. Indokolt ezen ismertetőben a mű – az altemplom – létrehozásában legtöbbet nyújtó két alkotóról, Kováts István városi főmérnökről és Péter György szobrászról megemlékezni. Az altemplom építésének befejezését követően készült fényképfelvételen együtt láthatjuk őket a bejárat előtt. A két nagyszerű ember több évtizedes munkálkodása során sok közös feladat megoldásában vett részt. Életükről, munkásságukról még soha nem jelent meg egyetlen sor sem. Ezt kísérem meg most –részben – pótolni.

KOVÁTS ISTVÁN Magyaróvár, majd Mosonmagyaróvár város egykori főmérnöke 1893. június 14-én született Ercsiben, Fejér megyében (8). Érettségét a komáromi Szent Benedek-rendi Főgimnáziumban tett. Mérnöki diplomáját 1919. december 16-án a József Nádor Műegyetemen vette át, ezt megelőzően - mint egyetemi hallgató - közel kilenc hónapig katonai szolgálatot teljesített, és tartalékos főhadnagyi ranggal szerelt le.

1921. április 23-tól Magyaróvár – 1939-től Mosonmagyaróvár – város főmérnöke. 1927-ben kötött házasságot Rónay Gizellával. Házasságukból három gyermek (Zoltán, Mária, László) született.

A város építési feladatai teljesen soha nem elégitették ki érdeklődését. A városi lakóházak és mérnöki létesítmények (hidak, utak stb.) tervezésén, városrendezési tervek készítésén túl a több nyelven beszélő főmérnök szívesen foglalkozott a városi és a szigetközi vízgazdálkodással; múzeumi munkatársakkal együtt tevékenyen közreműködött a térség római- és honfoglaláskori ásatásaiban. A Pozsonyi úti építés során ő azonosította a limes-út egy szakaszát. Tanulmányai jelentek meg a Duna vízirejének kihasználásáról, a Hanság folyó-inak szabályozásáról; 1935-ben készült tanulmánya a Rajna-Majna-Duna nagy hajózóúttal foglalkozik. Ugyancsak 1935-ben felsőfokú földmérői vizsgát tett; 1936-ban a Magyaróvári Gazdasági Akadémián kultúrmérnöki képesítést szerzett, kitűnő eredménnyel. Néhány év múlva meghívott előadóként (Kulturtechnika, Gazdasági Építészet, Földmértan tárgyakból) tevékenykedett az Akadémián.

Munkásságának idejére esik Moson és Magyaróvár egyesítése (1939. július 1.). Városrendezési tervei alapján alakult ki a két városrész közötti utcahálózat. Tevékenyen részt vett az Ipartelep felhagyott létesítményeinek a hasznosításában. Éveken át volt vezetője a magyaróvári tűzoltóknak; irányította a helyi áramszolgáltató intézményt.

A II. világháborúban néhány hónapig mint a II. hadtest műszaki parancsnokának segédtisztje teljesített szolgálatot, századosi rangban. A háborút követően – 1946-ban – főmérnöki állásából elbocsátották, de a következő év elején ismét elfoglalhatta azt. Az 1954. évi nagy szigetközi árvíz idején kormánybiztosként tevékenykedett. Ezt követően vezetésével készült el az új védőgátrendszer.

Viszonylag fiatalon, 1955. augusztus 10-én hunyt el. Közel harmincöt éven át - haláláig - volt a város főmérnöke.

PÉTER GYÖRGY szobrász és okleveles kőfaragó-mester Szökedencsen, Somogy megyében született 1900. április 24-én (10). A kőfaragó mesterséget Kaposvárott tanulta. A tehetséges fiatalember rajzaira Rippl-Rónai József festőművész figyelt fel és vette őt pártfogásába. Budapestre felkerülvén a Százados úti művésztelepen kezdett foglalkozni a szobrászattal. Itt tanulta meg az agyaggal való bánásmódot a portrék és a figurális témák formázásánál.

Nagyon fiatalon került Magyaróvárra. Itt kötött házasságot Hay Máriával. Házasságukból két gyermek (Mária és Erzsébet) született.

Szobrászati munkáját elsősorban a kő iránti szeretete határozta meg. Műveinek legnagyobb része kőszobrászati alkotás; itt teljesedett ki leginkább művészi képessége. Műhelye, műterme a Moson és Magyaróvár közötti főúton volt, a Manninger-telep főépületében (a „GELKA” épülete helyén). Jellegzetes kapubejárójával, tornyával, főhomlokzati napórájával a város egyik jellegzetes épülete volt. E helytörténeti értékű együttes az 1960-as évek „város-rendezésének” esett áldozatul.

Péter György szobrász néhány közismert alkotása:

- a városkapu téri I. világháborús emlékmű (obeliszk);
- a Járásbíróság épületének külső-belső szobrászati munkái;
- a magyaróvári temetőben az Akadémia igazgatójának, Bánvárt Sándornak és Németh Vince esperesnek domborműves síremléke;
- a Habsburg-palota homlokzatán lévő Kossuth Lajos emléktábla;
- a főhercegi pár márvány reliefje;
- magántulajdonban lévő szobrok.

A magyaróvári Szent Gotthárd plébániatemplom altemplomának és lépcsőházának szobrászati munkáiért - ami Péter György pályájának csúcsát jelentette - kiérdemelte a „főhercegi udvari szobrász” címet.

A II. világháborút követően főleg temetői síremlékekre kapott megbízást Dunántúl számtalan településéről. Talán a legszebb ezek közül a Schwarcz-család kétalakos, márvány síremléke a kaposvári temetőben.

1967. augusztus 27-én hunyt el; a mosoni temetőben van eltemetve.

Köszönetet mondok Dr. Kováts Lászlónak és Molnár Lászlóné Péter Máriának, hogy édesapjukról készült kéziratot felhasználásra és az archív fotókat közzlésre átengedték.

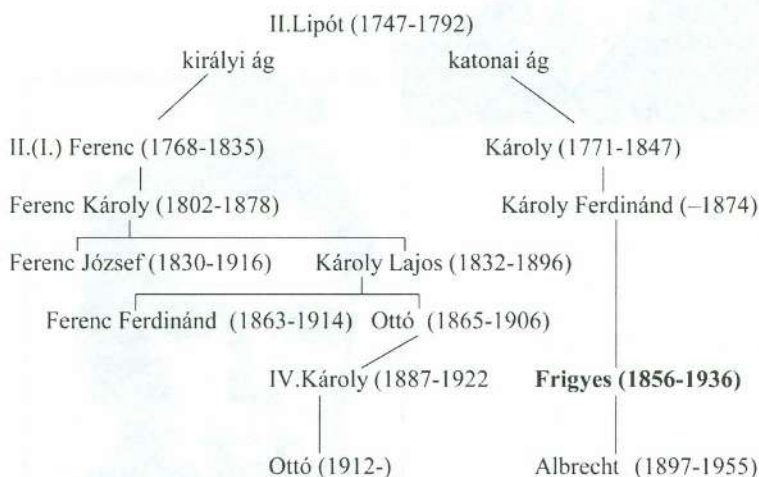
Kováts István (1893-1955) és Péter György (1900-1967)

Habsburg Frigyes főherceg

Hajdu Frigyes †

Frigyes főherceg 1856. június 4.-én a morvaországi Gros Seelovitzben született. Nagypja Károly főherceg, az asperni győző. Édesapja Károly Ferdinánd főherceg, Albrecht főherceg öccse. Édesanyja Erzsébet főhercegasszony, József nádor leánya.

Bátyja, Ferenc József főherceg, korán elhalt, Albrecht nagybátyja is fiútód nélkül hunyt el, így Frigyes örökölte mindkét ágról a hatalmas kiterjedésű ausztriai és magyarországi családi birtokot. Ezzel a Habsburgok között Ő rendelkezett a legnagyobb magánvagyonnal, a monarchia öt legvagyonosabbja között volt.

Gondos, általános képzést kapott. A családi hagyományoknak megfelelően el kellett sajátítania valamilyen kézműves mesterséget is. Ő az asztalos szakmát tanulta ki. Ezen kívül bányászatot, tejjgazdasági és művészi tanulmányokat folytatott. A fő képzési irány azonban a hadtudomány maradt. Katonai pályafutását nagybátyja, Albrecht irányította.

Valamennyi fegyvernemmel megismerkedett. Már igen fiatalon - 15 évesen - tiszti rangot kapott, hadnagy lett a császár-vadászoknál; majd 24 évesen gyalogezredparancsnok, 26 évesen pedig – 1882-ben – vezérőrnagyként a tábornoki kar tagja, a pozsonyi hadosztály parancsnoka. Majd 1889. és 1905. között altábornagyként az ötödik hadtest parancsnoka, ugyancsak pozsonyi székhellyel.

Frigyes főherceget 1905 után Bécsbe helyezték át, ahol a csapatok főfelügyelője, majd 1907-től az osztrák honvédség, a Landwehr főparancsnoka volt. Ferenc Ferdinánd trónörökösnek és feleségének szarajevói meggyilkolása (1914. június 28.) után a Monarchiában elrendelt mozgósítással egyidőben – 1914. július 25-én – a balkáni hadsereg, hat nap múlva az egész k.u.k. haderő főparancsnokává nevezik ki, amely tisztelet „nyugdíjazásáig”, 1917 februárjáig töltött be.

Katonai pályája iránt rajongó szeretettel viseltetett. Pontosság, kötelességtudat és nagy gondosság jellemezte. Állomáshelyei Krakkó, Linz, Prága és több magyar helyőrség székhelye. Pozsonyban 16 évig szolgált, tehát a világháborúig katonai szolgálatának több, mint a felét Magyar-országon töltötte.

A legmagasabb kitüntetéseket érdemelte ki mind I. Ferenc József császártól és királytól, mind igen sok külföldi uralkodótól. A Máltai Lovagrend Nagykeresztje, a Szent András Rend, a perzsa Elefánt Rend Csillaga, a porosz Vörös Sas Rend, a Szent Hubert Rend, a bolgár Ciril és Metód Rend legmagasabb fokozatai díszítették már, amikor hadtörténeti tanulmányai és mezőgazdasági munkássága elismeréseként a polgári tudományos világ is kitüntetésekkel tisztelte meg.

Öröklött birtokainak átvétele után nagy szeretettel fordult az állattenyésztés és a talajművelés felé. Amilyen jó katona volt, ugyanolyan jó gazdának is bizonyult. Sokszor és szívesen tartózkodott Moson megyei birtokain, különösen Féltoronyban (Halbturn), ahol udvari vadászatain Európa legmagasabb méltóságait, uralkodókat és uralkodó hercegeket látott vendégül (7). A család mindig is mintaszerűen gazdálkodott. Ennek egyik bizonyítéka, hogy a béklyei uradalomról – igen alapos felmérés és vizsgálat alapján – még 1883-ban részletes ismertető könyv jelent meg.

Ferenc József halála után az új uralkodó (Ausztria császáráként I., Magyarország királyaként IV. Károly) személyesen vette át a hadsereg irányítását. 1916 decemberében még kitüntette Frigyeszt a Mária Terézia Renddel, de hamarosan főparancsnok-helyettesé fokozta le, majd 1917 februárjában innen is leváltotta és rendelkezési állományba helyezte.

Albrecht főherczeg Ő Fensége

BELLYEI

uradalmának leírása.

Kiadja

az országos magyar gazdasági egyesület.
(21 a szöveg közé nyomott fametszettel,
1 graphikus táblázattal, 1 színes
helyrajzi térképpel és 2 fényképpel.

Bécs

FRICK VILMOS CS. KIR. UDVARI

KÖNYVKERESKEDÉSE

1883.

Előszó

E mű szinte egyike, s már ötödike az ily jószágismertetéseknek s az Albrecht főherczeg Ő Fenségének tulajdonát képező béllyei uradalommal foglalkozik.

...gr. Zichy Nándor elnöklete alatt szakbizottságot küldött ki az uradalom megtekintésére, mely a múlt 1881-ik évi július 3-án rándult le a helyszínre...egész július 10-ig maradt s rendszeresen megállapíttatott utiterv szerint, az uradalom fáradhatatlan buzgalmú tisztikarának kalauzolása mellett, e nagykiterjedésű birtok összes gazdasági és erdészeti kerületeit a legapróbb részletekre kiterjedő beható szemle alá vette.

Ordódy Lajos
titkár

Korizmicz László
alelnök+

Frigyes 1878-ban a belgiumi l'Hermitage kastélyban tartotta esküvőjét a vesztfáliai Croy-Dülmen családból származó hercegnővel, Izabellával (1856-1931). A katolikus Croy család az Árpád-házból, IV. István magyar király egyik fiától, Marcus hercegtől, eredeztette magát. Izabella nem is volt híjján az uralkodói öntudatnak. Kortársai - szépsége mellett - okosságát és feltűnő akaraterejét, uralkodni vágyását emelik ki.

Boldog házasságukból nyolc leánygyermek, és utolsóként, 1897-ben, fiú, Albrecht királyi herceg született. Két kislány korai halála mellett is hat főhercegkisasszonynak kellett méltó vőlegényt találni és illendően férjhez adni; a fiúcskát pedig rangjának megfelelő képzésben részesíteni, akiből - kis szerencsével - még talán trónörökös is lehet.

A világháborút követő összeomláskor, de még a forradalom kitörése előtt, 1918 őszén Frigyes távozott Magyarországról. Ezzel a közvetlen fizikai veszélyt elkerülte, de birtokait - a trianoni Magyarországon és a későbbi Burgenlandban lévők kivételével - elveszítette. Birtokainak egyik központjában, Magyaróvárott telepedett le 1921-ben. Itt élt szeretetben és köztisztelőben, mint csendes szemlélője a kisváros apró eseményeinek, és reménykedője a nagyvilág kedvező fordulatának.

Moson vármegyéhez és Magyaróvárhoz való ragaszkodásának százféle tanujelét adta minden alkalommal, amikor kulturális, hazafias, közcélú vagy emberbaráti megmozdulásokat gazdag bőkezűséggel támogatott. A bizalommal hozzá fordulókat sohasem bocsátotta el üres kézzel. Szívesen részt vett a város ünnepesein; boldogan fogadta erkélyéről a ballagó óvári gazdászok tiszteletadását. Természetes módon támogatta az Akadémiát. Becsülte és gyűjtötte a műkincseket, melyek jó része az Albertinum állományát gyarapítja. Megmentette és rendezte a numizmatikai gyűjteményt. Megalapította a magyaróvári Hadastyán Egyesületet; hűséges, a világháborúban kiszolgált, részben sebesült katonáiból fűvös zenekart is szervezett, amely aztán gyakran adott térzenét a Deák téren. Fellépésükkel minden jelentősebb ünnepélynek is emelték a fényét.

Deák téri, külsőleg szerény, belül stílusos pompával berendezett kastélyában találta meg kedves otthonát. Mindennapi városi sétája közben szívesen eltársalgott alkalmazottaival, de az utca egyszerű emberével is. Szinte naponta kísétált a főhercegi park mögött lévő kedvenc majorjába, hogy

megtekintse borzderes tehenészetét a modern tejházzal. A baromfitelepről nem ritkán maga hozott fonott szatyrában néhány friss tojást. A Magyar utca elején a főhercegi sörgyár, a Lajta-parton a malom ellenőrző állomásainak szintén gyakori célpontja volt. A közeli Bordacs pusztára (ma Szent István Hotel, valamikor Izabella major) is gyakran kikocsizott, ahol a dunaparti libatelep és a szarvasmarha telepet nézte meg. Állandó kísérője volt kis tacskó kutyája, Waldi. Szívesen üldögéltek is együtt a padon a kastély kovácsoltvas kerítésű előkertjében, szemlélve a tér forgalmát.

A város, de az egész ország is ünnepelte 1936 májusában Frigyes 80. születésnapját. Senki sem tudhatta, hogy még abban az évben lezárul az a nagyívű életút, az a történelmi pályafutás, amely osztályrészéül jutott. December 30.-án fejeződött be élete, és annak utolsó 16 éves szakasza, melyet Magyaróvárott élt le.

Fia, Albrecht (1897-1955) még 1934-ben hozzáfogott a családi kriptá kialakításához. A magyaróvári plébániatemplom altemplomát, Albrecht elképzelései szerint, Kováts István városi főmérnök tervei alapján Péter György közsobrász alakította ki. A vörös márvány oltárt fehér márvány kereszt díszíti. Az oltár Becket Tamás Canterbury mártír érseke és Szent Adalbert prágai püspök (Szent István megkeresztelője) ereklyéit rejtí. A kriptát 1936. május 30.-án szentelték fel.

A halálhír vétele után a részvétlátogatások, a részvétlevelék és táviratok egész áradata indult meg. A magyaróvári póstahivatal a temetést megelőző és követő napokban világvárosi forgalmat bonyolított le. Megkezdődtek az előkészületek a január 5.-i temetésre. Hazahozták és előző nap helyezték végső nyughelyére Izabella hamvait, akit az 1931-ben bekövetkezett halálakor a budai Mátyás templomban temettek el.

A népes főhercegi Habsburg rokonság sok kíváncsága jött el a temetésre. Itt voltak gyermekei, unokái; unokaöccse, XIII. Alfonz spanyol exkirály. A Mosonmegye korabeli híradása szerint utolsónak érkezett Zita királyné fiával, Ottó főherceggel. Részt vett a temetésen Horthy Miklós kormányzó, feleségével, a kormány több tagja, a felsőház és a képviselőház küldöttségei, a hadseregarancsnokság képviselői, a volt osztrák-magyar hadsereg sok katonai méltósága, több ország magasrangú katonai képviselője, intézmények és testületek, a vármegyei és városi testületek és intézmények képviselői.

Frigyes főherceg ágyútalpra helyezett koporsóját egy fogatolt tüzérszakasz kísérte, majd a gyászoló hozzátartozókat követően kitüntetéseit bársony párnákon egy honvéd díszszakasz vitte. Ezután fekete lepellel letakart lovát vezették. A temetést Serédi Jusztinián hercegprímás celebrálta negyven főpap segédletével. A temetési menet a templomból kiindulva végighaladt a Magyar utcán, Deák téren, a Széchenyi (ma Fő) utcán, a Városkapu téren elhaladt az első világháborús emlékmű előtt, majd a Frigyes főherceg útján át, az evangélikusa templomot megkerülve a Magyar utcán végighaladva ért az altemplomig.

Az eseményt a városháza erkélyéről a Magyar Rádió is közvetítette, a riporter Koudella Géza - a Katolikus Népegyházi Bizottság elnöke - volt. Filmhíradó is készült a főhercegi temetésről.

Frigyes főherceg

A Habsburgok és Magyaróvár

Nagyné Majoros Györgyi

A Habsburg család a 13. századig tudja visszavezetni eredetét. Talán az egyetlen olyan uralkodó família, amelyik ilyen sokáig és ilyen eredményesen építette birodalmát. Minden későbbi nagy európai hatalom létrejöttében döntő szerepet játszott egy-egy dinasztia, mivel csak több nemzedék képes akkora vagyoni szert tenni, amelynek alapján már fenntartható olyan fegyveres hatalom, amivel a kis, helyi érdekeket letörve, egységet lehet létrehozni. Ezen az alapon a központosító királyi hatalom, ha kellően asszimilálni volt képes népeit, idővel nemzetállamot hozott létre; a Habsburg családi vállalkozás, igen heterogén területen az állandó terjeszkedés mellett megmaradt magánjellegűnek. Hogy mégis oly sokáig fennállhatott, azt a népek védelmi igénye (pl. török fenyegetés) szavatolta. Felbomlásakor a régi államképzetre építve jöhettek létre a nemzetállamok (2).

A Habsburgok 1556-ig, V. Károly uralkodásának végéig, birtokolták a spanyol, a szardíniai, a szicíliai, a nápolyi királyságokat, Németalföldet, Luxemburgot, Tirolt és néhány német fejedelemséget, a milánói hercegséget, a Cseh Korona országait és Magyarországot. A spanyol örökösödési háborúban elvesztették ugyan Spanyolországot, de terjeszkedési szándékukról nem mondtak le. Sziléziát és Galiciát csatolták még a birodalomhoz. Az Osztrák-Magyar Monarchiában 260 ezer négyzetmérföldnyi területen több, mint 51 millió lakos élt, „majdnem tíz nemzet és húsz többé-kevésbé különböző nemzetiség élt politikai vagy morális kötelékben egymással. A birodalomhoz tartozott két önálló ország (Ausztria és Magyarország), tizenhét tartomány vagy örökös tartomány Ausztriában, egy Magyarországgal társult ország (Horvát-Szlavón ország), egy úgy-nevezett corpus separatum (Fiume város és kikötő), amely Magyarországhoz tartozott, és egy gyarmati jellegű tartomány (Bosznia-Hercegovina.) Mindegyik elkülönült történelmi tudattal és több-kevesebb kiterjedésű területi autonómiával bírt. Ebben az óriási birodalomban több, mint négy évszázada próbálták az uralkodók összetartani a népek és nemzetek e változatos mozaikját, és felépíteni egy egyetemes államot, egy „nemzetek feletti” monarchiát, s megtölteni ezt a kölcsönös szolidaritás érzésével.” (6).

Magyaróvár történetében is fontos szerepet játszik a Habsburg család. A 14. század elején Óvár már mint a királyi özvegyek és árvák birtoka szerepel, várkapitányok vezetése alatt. Lokietek Erzsébet özvegy királyné, Nagy Lajos anyja, aki 1342-ben özvegyi birtokként kapja a várat és a falut, 1354-ben városi rangot és különböző kiváltságokat ad Magyaróvárnak. A királynői birtokot 1414-ben elzálogosítják; 1517-ben, a birtokló Szentgyörgyi család magvaszakadtával visszaszáll a vár és város a királyra, majd Mária királyné kapja férjétől, II. Lajostól jegyajándékkul. 1627 és 1646 között újra csak zálogba kerül. Lotharingiai Károly, – Mária Terézia férje – eladva franciaországi jószágait, megveszi a Moson megyei birtokokat. Ettől kezdve - 1945-ig - ez Habsburg magánbirtok. Mária Terézia legkedvesebb leányának (15), Mária Krisztínának adományozza azt Albert Kázmérral történt házasságkötésekor, 1769-ben.

Albert Kázmér szász-tescheni herceg és neje, Mária Krisztina főhercegasszony azt követően, hogy a magyaróvári uradalom tulajdonukba került, hamarosan hozzáfogtak a még a török pusztítás nyomait viselő, vagy befejezetlen, elhanyagolt kastélyok és kegyúri templomaik helyreállításához. E jótékony tevékenységük elismerésül kapják VI. Pius pápától - díszes adománylevél kíséretében - védőszentjeik, Szent Krisztina és Szent Augustus teljes csontereklýit.

Birtokuk vezetésére 1811-ben meghívják Wittmann Antalt, aki rövidesen az egész Habsburg birtok jószágkormányzója lesz. Nagy energiával és hozzáértéssel modernizálja a gazdaságot. Ő létesíti a főhercegi parkot, amely 1995 óta már alapítója nevét viseli. Albert Kázmér feleségével egyetértésben, de jóval annak halála után „a magyar nemzet iránt érzett hajlandósága és szeretete tanúságául”, és természetesen saját gazdasága szakemberutánpótlására ugyancsak a jogvégzett Wittmann Antalt bízza meg iskolaszervezéssel, aminek eredményeképpen 1818. október 18.-án kelt alapítólevéllel a belső várban elhelyezve Gazdasági Felsőbb Tanintézet jött létre.

Albert Kázmér halálával Károly Lajos vette kezébe a birtok vezetését. Az eddigre már nemességet kapott denglázi Wittmann Antal nem jött ki kenyéradójával, és hajlott kora ellenére - 15 évi együttműködés után - 1840-ben Morvaországba távozott, ahol a tőle ismert eréllyel látott a birtok ügyeinek vezetéséhez. Itt, ahogy Óvárrott is tette, nagy gondot fordított a

vízrendezésre. Végrendelésében kikötötte, hogy Magyaróvárott temesék el. Sírját jelölő címeres vasoszlop az óvári temető elején található.

Frigyes főherceg és leánya

Károly Lajos örököse fia, Albrecht, a custozzi győző. Egyetlen fia korán elhalt, ezért unokaöccsét, Frigyeszt fogadta örökbe s tette birtokai örökösévé. Frigyes halálával – 1937-től – fia, Albrecht, 1956-tól az Ausztriában megmaradt birtok és jogok örököse unokája, báró Waldbott Pál. A mindenkori elsőszülött fiú öröklése a vagyon együttmaradását, a további gyarapodás lehetőségét szolgálta. Mégis, a legnagyobb Habsburg magánvagyon megtartásába erőteljesen beleszólt a nagypolitika.

Az óvári birtokhoz tartozott a déldunántúli Bélye és a csehországi Teschen. A széles kiterjedésből adódó többféle adottságot igen jól hasznosították. A gazdaság mindig több lábon állt, a növény- és állattenyésztés mellett a termények feldolgozása, értékesítése, de még fémbányászat, fémfeldolgozás is biztos jövedelmet adott. Telkesítés, vízlecsapolás, öntözés, fásítás, építkezések, a legújabb termelési és tenyésztési módszerek alkalmazása, jól szervezett szállítás és értékesítés járult hozzá a kimagasló eredményekhez. A napóleoni háborúk következtében megnövekedett a kereslet a mezőgazdasági, textil- és fémipari termékek iránt, ami jó piaci lehetőségeket nyújtott.

A nagyteljesítményű főhercegi malom helyén már a 17.sz. közepén, de valószínűleg már korábban is malom állt. 1710-ben sör- és malátagyárat létesítettek, amit 1776-ban bővítettek, modernizáltak. 1840-ben Lébényben, annak tönkremenetelével 1854-ben Mosonban cukorgyárat alapítottak és saját répájukat dolgozták fel. Az 1776-ban alapított posztógyárat viszont rövidesen el kellett adniok. Az uradalom gépállományának karbantartására gép- és szerszámrészleget hoztak létre. Mindez nemcsak a birtokos jövedelmét gyarapította, de jól éltek szabadköltözésű jobbágyaik is, akik az országos átlagnál nagyobb zsellértelekkel és jövedelemmel rendelkeztek (3).

Az uradalom 1770-ben kapott pallósjogot, ami ellen évtizedekig hiába tiltakozott a szabad királynői város. A város felett gyakorolt hatósági jogköre végérvényesen 1848. június 10-én szűnt meg. Ekkor vesztette értelmét a város polgárainak adómentességét igazoló ezüst érme, a Bürgerrechtsmünze. Hazafias buzgalommal a címer „Respublica”-ját ekkor magyarították községre.

Albert Kázmér édesapjától a művészet szeretetét, anyjától a vezetés képességét örökölte. Birtoka a gazdaság, a tudomány és a kultúra centruma

volt. Mint helytartó, 1765-től Pozsonyban lakott, akkor hozatta rendbe a pozsonyi várat. Később II. József Németalföld helytartójává nevezi ki, oda is költöznek. Híres könyvtárat tartott fenn, itt alapozta meg az Albertinum grafikai gyűjtemény.

Frigyes főherceg családi életéről sokat árulnak el azok a fényképek, melyeket felesége, Izabella készített. A századfordulón új, fellendülő, de költséges passzió volt a fotózás. Izabella lelkesen és nagy szakértelemmel művelte jó másfél évtizeden keresztül (1). Nagy vadászatokat és mezőgazdasági idénymunkákat örökített meg, zömmel a bélyei birtokon. Gyermekeiről, a nyolc csinos leánykáról, de különösen a kilencediknek született fiúcskáról készült sok felvétel, amelyen a kor társadalmi életének számos kiválósága is szerepel.

Izabellát igen érdekelte a népművészet, szívesen öltözött népi hímzésű ruhákba. Szerette a színes sokác viseletet, amivel Bélye környékén ismerkedett meg, de a pozsonykörnyéki (Páj) hímzéseket is kedvelte. Hímző Háziipari Egyletet is hozott létre 1893-ban.

Mint jó édesanyának - a Habsburg házassági stratégiának megfelelően - volt gondja éppen elég a leányai kiházásításával. Udvarhölgye, barátnője, Chotek Zsófia - nagy csalódására - az egyik lehetséges vőlegényhez, Ferenc Ferdinándhoz (1863-1914) ment nőül. Sohasem bocsátotta meg neki!

Albrecht - a családi hagyományokat követve - szakmát tanult. A magyaróvári Akadémián szerzett 1923-ban kitűnő minősítésű mezőgazdasági oklevelet. Szerény, érdeklődő és törekvő fiatalembernek ismerték. A felső tízezer társadalmának fellengzős életvitele mellett feltűnt, hogy Albrecht nevelőjével, későbbi udvarmesterével, Prónay Gyula gróffal, magyarul társalog.

Albrecht Budán tartott fenn lakást. A háború után erőteljes politizálásba kezdett. Szélsőjobbra tolódott, talán abban a reményben, hogy még visszaszerezheti elkobzott birtokaikat. A társaságban mind gyakrabban hangzott el, hogy a király nélkül maradt országban Albrecht felléphetne trónigénnyel. Izabella maga is hozzájárolt ahhoz, hogy elhitesse fiával, az „Ébredő Magyarok” segítségével fejére kerülhet Szent István koronája, de

legalább szóba jöhet - Horthy Istvánnal szemben - a kormányzó utódlásakor. 1921-ben - egy bajor-magyar-ukrán nemzetközi koncepció elgondolásaira támaszkodva - széleskörű agitációs munkát fejtettek ki Albrecht trónrajuttatása mellett (4, 5). Albrecht maga is nagyobb összeggel támogatta a propaganda tevékenységet. Vitéz nagybányai Horthy Miklós, hogy József nádor hasonló törekvéseit ellensúlyozza, a főrendek közül Frigvest és a „békemilliomos” Albrechtet támogatta. IV. Károly sikertelen visszatérési kísérletei - közvetve - húzták át a számításokat.

A legnagyobb Habsburg magánvagyonot is kikezdte az idő! A Monarchia szétesése, a gazdasági világválság, talán még a lányok kiházásítása, Albrecht politikai ambíciói és felelőtlen gazdálkodása is oda vezettek, hogy 1937. február 1-én eladták a sörgyárat, amit új tulajdonosa másnapra már bezáratott, ugyanakkor zárgondnokság alá kellett helyezni a birtokot, majd a 2. világháború után az egész állami tulajdonba került. Ezzel Magyaróvár több, mint 400 éves Habsburg tulajdonlása (1529-1945) és Habsburg magántulajdona (1766-1945) megszűnt.

MOSONMEGYE hasábjain még a gyász első pillanataiban (1936. december 31.) felhívás, sőt máig beváltatlan ígéret látott napvilágot. Álljon itt, okulásul:

„Állítsunk szobrot emlékének, hogy hirdesse időtlen időig az utókor számára érdemeit, nemes példaadását a kötelességteljesítésben és ércalakja figyelmeztessen bennünket arra, hogy a világviharokban is maradhatunk töretlen, magasan álló tölgyek és terebélyes, áldott termő fák

Meggyőződéssel hisszük, hogy a kegyelet, a szeretet, a hála rövid időn belül megszerzi ezt az emlékszobrot Magyaróvár egyik legszebb tere számára.” A szájhagyomány szerint a Sóház elé terveztek szép lovasszobrot állítani.

A kastély berendezése eltűnt. Még sokáig fel-feltűnt egy-egy Lajos korabeli bútor, kacsaitatóként egy Ming korabeli porcelán, de az évtizedek, vagy inkább évszázadok alatt felhalmozott értékek sorsa ismeretlen. A csomagolásra használt családi iratok 56-ban, az Országos Levéltár-i tűzben semmisültek meg.

Szerzők:

vitéz Dr. Hajdu Frigyes† ny. egyetemi docens,
a Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület Elnökségének volt tagja

Lenzsér Imre† Kós Károly díjas építész,
a Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület Elnökségének volt tagja

Dr Nagy György ny. egyetemi tanár, a kertészeti tudományok doktora,
a Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület Podmaniczky-díjas alapító
elnöke

Dr. Nagyné Majoros Györgyi ny. egyetemi adjunktus
a Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület Propaganda Szakosztályának
vezetője

Hivatkozott irodalom

1. FOTÓ 1986/1987-es számai
2. Gonda I.–Niederhauser E.(1986):A Habsburgok.Egy európai jelenség.
3. Heiszler Vilmos(1988): "Magyar" Habsburgok. IPM 14.évf. 1988/7
4. HISTÓRIA (19)XIV.évf. 5–6.sz.
5. HISTÓRIA PLUSZ (19) XV.évf. 11.sz.
6. Jászi Oszkár(1929): A Habsburg birodalom felbomlása. 1982.
7. Kettinger–Nagy–Tímár(1991): A magyaróvári nagybirtok története.
8. Dr. Kováts László(1996): Édesapám, Kováts István emlékezete. Kézirat.
9. Dr. Levárdy Ferenc(1979): A magyaróvári plébániatemplom története.
10. Molnár Lászlóné Péter Mária(1996): Péter György életrajza. Kézirat.
11. MOSONMEGYE (1936., 1937.) június 7., december 31., január 9.
12. Pintér Gyula(1940): A magyaróvári plébániatemplom multja, értékei és ereklyéi.
13. Pintér Gyula(1942)Ö: Magyaróvár. Új Magyar Szalon VII.évf. 3.sz.
14. Uzsoki András(1970): A magyaróvári plébániatemplom. Kisalföld.
15. Weissensteiner, F. (1995): Mária Terézia leányai. Fabula Kiadó. Budapest.

Legyen szobra ...

Dr. Nagyné Majoros Györgyi

Az Alföldön úgy tartották, hogy “javul az az út, ahol urak is járnak”. Ha vendéget várunk, magunk is igyekszünk környezetünk által jó benyomást kelteni. Egy-egy város arculatát földrajzi elhelyezkedésén, gazdasági adottságain túl polgárai határozzák meg. Igényes épületek, reprezentatív középületek, a közterületek rendje, tisztasága az, amit a látogató először észrevesz. A szellemi tőke rejtőzködőbb.

Magyaróvár életében meghatározó szerepet tölt be Európa első mezőgazdasági felsőbb tanintézete, az “Akadémia, Aksi”, melynek jogutóda ma egyetem. Fejlett mosoni ipara és mezőgazdasága kialakulásában döntő szerepet játszottak a “nagy tanári kar” professzorai.

Rangját adják a városnak az itt született vagy itt munkálkodott, hazai és nemzetközi hírnévre szert tett polgárai. A várossá nyilvánítás 650. évfordulójára készült VÁROSLÁDÁ-ba bekerült névsoruk.

Országunk több, mint 400 évig Habsburg érdekeltségű volt. A Habsburg család katonai ágának jelentős szerepe volt a város arculatának alakításában. Ezen belül talán legjelentősebb az a 16 év volt, amit Frigyes főherceg a város lakójaként itt töltött. Sokaknak példát és munkaalkalmat jelentett.

A korábban uradalmi központként működő Prowidenthausból a főhercegi igénynek megfelelő otthont kellett kialakítani. Az Iskola, ma Soós János utca felől emeletet húztak az épületre, s a kívülről egyszerű, bécsi stílusú épületet kényelemmel és eleganciával rendezték be. A palota “üzemeltetéséhez” nagyszámú személyzetre volt szükség. Szobalányok, szakácsok, kocsisok, udvaros, a parkban kertész, és még sokan szolgálták a család kényelmét. A személyzet tagjai a közeli falvakból kerültek ki. Szokás gyűlölködően úr-szolga viszonyról, kizsákmányolásról beszélni. Frigyes főherceg, ahogy az utca emberével, úgy a saját személyzetével is emberien viselkedett.

Egyik szobalánya – a dunakiliti-i Kovács Istvánné elbeszéléséből tudjuk – megalázó családi vita során kifakadt, hogy vele Frigyes főherceg sem beszél így! Egy alkalommal a szél elsodorta Frigyes kezéből az éppen

olvasott újságot, mire a szobalányhoz "kérem, legye szíves" bevezetővel fordult.

A kérelemmel hozzá fordulokat általában nem engedte el üres kézzel, bár az arányokat nem mindig érezte. Egyszer egy kis szénát kértek tőle, talán a nyulaknak, mire egész szekérrel küldetett.

Szívén viselte a "nép" felemelését is. Jó konyhát vittek, s a francia konyha titkainak megosztását, a változatos és egészségesebb táplálkozást célozva hetenként egyszer főzési bemutatót rendeztetett.

A messzi vasútállomásról hintón hozták be a vendégeiket. Amikor a város megvette az első autóbust, Albrecht vezette a próbajáratot a városháza és a vasútállomás között. Az oda-vissza utat rekordidő alatt tette meg. Frigyes volt az utasa.

Magyaróvárott született unokájától, báró Waldbott Páltól hallottam, hogy szerette a tréfát, ami néha katonásan vaskosra is sikerülhetett. Egy alkalommal megbízta két fiúunokáját, hogy hozzanak a parkból sündisznót.

A család nőtagjai szorgalmas kézimunkázók voltak. Az ebédre hívó gong hangjára letették kötényüket, benne a kézimunkával. Az ebéd alatt a fiúknak e kötényekbe kellett a sündisznókat elrejtetni. Volt visongás, mikor újra munkához akartak látni lányai.

A birtokon dolgozó alkalmazottait az országos átlagnál jobban fizette, mert tudta, ha jó munkát, hűséget vár, annak ára van. De becsülte volt katonáit is, sőt, gondja volt az elaggott, rokkant honvédekre is.

A 9.-ként született "trónörökös" feletti örömeiben létesítette Albertkázmérpusztát, ami a családi örömmön túl fényes bizonyítéka annak, hogy emberei testi-szellemi szükségleteinek kielégítését fontos szempontnak tartotta.

1936 szilvesztere előtt bekövetkezett halála és az azt követő temetés országos, sőt Európára szóló gyászt jelentett. Akkor nyomban felvetődött, hogy szobrot, méghozzá a Sóház előtt álló lovas szobrot kell állítani emlékére. Most, születésének 150. és halálának 70. évfordulója évében kerül sor a beteljesítésre. Nem messze attól a helytől, ahol Waldi kuttyájával üldögélve szemlélődött, a Sörgyár és a Palota közötti terecskén fog üldögélni ezentúl, s várja, hogy melléljenek, s meséljenek neki a város legfrissebb történeteiről.

Szobalányok
Kovács Istvánné (Dunakiliti)
szíves közlése nyomán,
édesanyja hagyatékából

A népes főhercegi család
Kovács Istvánné szíves közlése nyomán

Az Önkormányzat az "Alapítvány a Városért " alapítvánnyal együtt meghívásos pályázatot írt ki Habsburg Frigyes főherceg szobrának elkészítésére. Az 1:5 méretarányú színezetlen gipszmodell, látványterv és költségvetés benyújtása volt a pályázati feltétel.

A felkért öt művészből négy 2005. márciusára elkészítette pályamunkáját, ennek alapján a Képző- és Iparművészeti Lektorátus és a megrendelőkből álló zsűri eredményesnek találta a pályázatot. Végül két művet ítélték megvalósíthatónak, közülük a helybeliek Paulikovics Iván művét fogadták el.

Lebó Ferencnek "nem sikerült megragadnia a főherceg személyiségének karakterét." Érzelmileg önmagába zárt, bizonytalan tartású.

Lebó Ferenc több szobra díszíti már városunk köztereit. A vízfakasztó Szent László (1995.) és államalapító Szent István (2000.) szobra mellett Deák Ferenc emléktáblája (2003.) került ki a keze alól. Első, városunkban végzett munkája a Római Kötár köemlékeinek restaurálása volt.

Trischler Ferencnek "nem sikerült a főherceg habitusának megjelenítése, testi jegyei sem karakteresek." A mű elhelyezése sem szerencsés.

Trischler Ferenc pécsi szobrászművész az Óvári Gazdászok Szövetsége megrendelésére készítette el a vár bejárata előtt "örtálló" Albert Kázmér és Wittmann Antal mellszobrát.

Rieger Tibor "kvalitatosan és egységesen fogalmazott portrét alkotott."

Rieger Tibor sem ismeretlen a város lakói számára. Bárkája a Régi Vámház téren, az 56-os emlékmű a Gyásztéren, és a gimnázium alapításának emlékére állított Kapu a Lajta partján található.

Paulikovics Iván a főherceg "mind fizikai, mind szellemi karakterét jól megragadva, szuggesztívan ábrázolta."

Paulikovics Iván Budapesten született 1953 decemberében. Képzőművészeti diplomáját Somogyi mester tanítványaként 1976-ban,

illetve két évi, részben külföldi továbbképzés után 1978-ban szerezte.

Köztéri alkotásai közül csak néhányat emelnék ki. Így Karinthy, Aba Novák Budapesten, Nagy Imre Kaposvárott található, Nosztalgia (evezős) c. alkotása Győr sétálóutcáját díszíti.

A hazaiak mellett Münchenben, Bécsben, Klagenfurtban volt kiállítása. Ez utóbbi város templomában domborműve található.

A Habsburg szobor 1:1-es modelljét ez év elején mutatta be a művész. A zsűri szerint – ha lehet – ez az eredeti modellnél is jobban sikerült.

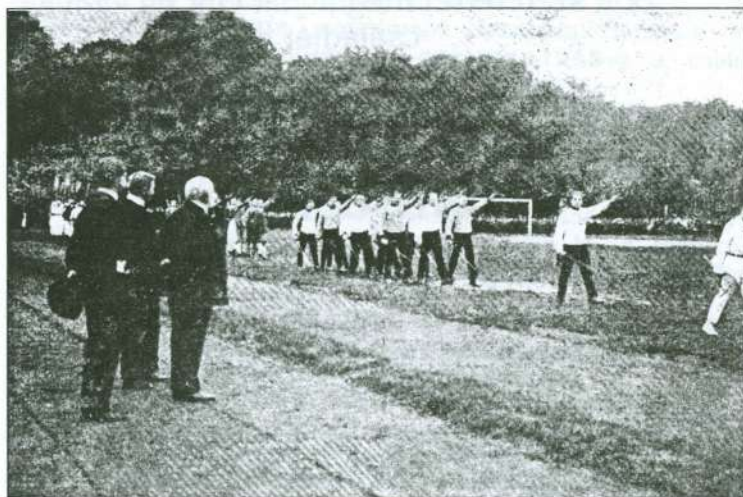
Az utcaszobor leleplezése június 3-án, születésnapja 150. évfordulója előestéjén, szombaton öt órakor lesz. Dr. Gerő András, a Habsburg Intézet igazgatója méltatja Frigyes érdemeit; Habsburg-Lotharingiai Sarolta, az unoka szól a család nevében; majd Szentkúti Károly alpolgármester adja át a városnak az alkotást.

A megjelentek a Szent László téren álló Szent Gotthárd plébániatemplom altemplomában, a Habsburg kriptában, Frigyes főherceg katafalkjánál helyezik el a megemlékezés koszorúit, majd a templomban szentmisén vehetnek részt.

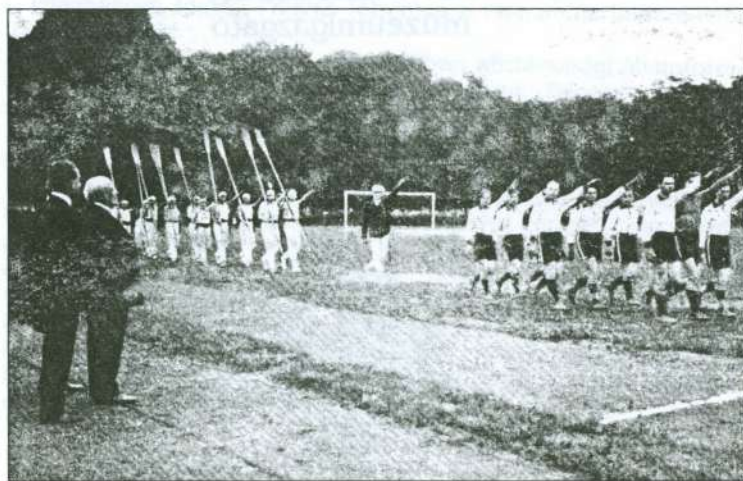
A szoborállítás gondolatának megszületésétől a megvalósulásig eltelt időben szinte folyamatos tájékoztatást kaptunk a különböző médiákon keresztül. A Habsburg név a magyarok számára – finoman szólva – nem egyértelműen pozitív kicsengésű. A tárgyilagos megítélést igyekeztek előmozdítani az ismertetések. Ezekből most álljon itt elsőnek a Hansági Múzeum 2001. decemberi meghívója arra a kiállításra, ami a Habsburgok és a város, illetve a megye kapcsolatát mutatta be. A MOSONVÁRMEGYÉ-ben megjelent cikkek közül Enzsöl Imrének, a Hansági Múzeum helytörténészének bevezető tanulmánya, és a szoborállítás elleni és melleti érvelés egy városi polgár és egy történelemtanár tollából kikerült írása álljon még itt.

Izabella főhercegasszony szenvedélyesen fényképezett. A békési birtokon 800 felvételt is készített. A megjelent fotóalbumban kifejezetten óvári vonatkozású képek nem találhatók, ezért részben az akadémiai évkönyvekből, részben Kovács Istvánné családi archívumából álljon még itt néhány fénykép.

Képek és mellékletek

Frigyes főherceget üdvözlík a 70. születésnapján a MOGAAC tornászai (Akadémia évkönyve 1926-27)

Sok szeretettel meghívjuk Önt és kedves
családját a

MOSON VÁRMEGYE ÉS A HABSBURGOK

címmel
rendezett kiállítás megnyitójára, amely
2001. december 14-én (péntek)
délután 4 órakor lesz a
HANSÁGI MÚZEUMBAN
(Szent István kir. u. 1.)

Köszöntőt mond:
Szentkúti Károly
múzeumigazgató

A tárlatot megnyitja:
Dr. NAGY FRIGYES
c. egyetemi tanár

A Habsburgok Moson vármegyében

A magyaróvári uradalmat a szerencsétlen sorsú II. Lajos király 1521-ben ajándékozta jegyesének Habsburg Máriának. Az uradalom ettől az időponttól egészen 1945-ig a család tulajdonában maradt.

Mária Terézia 1765-ben az uradalmat kedvenc leányának Mária Krisztinának ajándékozta, aki az utolsó lengyel király fiához, Albert Kázmér herceghez ment feleségül.

Albert Kázmér 1818-ban alapítja meg Magyaróváron Európa első felsőfokú gazdasági tanintézetét, amelyből rövid idő alatt a magyar agrárfelsőoktatás szellemi központja fejlődik ki. A főhercegi uradalom kísérleti gazdaságként működött, a legkorszerűbben felszereltek közé tartozott.

Albert Kázmér halála után Károly Lajos főherceg lesz a birtok irányítója. A Napóleont legyőző 'asperi hős' melléknevet kiérdemlő főúr inkább a katonai pályán jeleskedett.

1847-től Albrecht főherceg veszi át apjától az uradalom vezetését.

A forradalom és szabadságharc leverése után őt nevezi ki a császár Magyarország katonai parancsnokává. A nagyhatalmú főúr eléri, hogy a birtokán lévő Magyaróvári Felsőbb Tanintézet legyen a Habsburg Birodalom legfelső mezőgazdasági intézete. Albrecht idejében létesül a mosoni cukorgyár, amit azután Kühne Ede vásárol meg. A főhercegi birtok üzemei közül kiemelkedett a Magyaróvári Uradalmi Múmalom.

A 20. század elején az uradalom Frigyes főherceg kezébe kerül. Az I. világháború idején Frigyes főherceg a Monarchia haderejének főparancsnoka.

A világháború lezárása után Ausztriában köztársasági államforma és szocialista vezetésű kormányzat alakul. Frigyes nem volt hajlandó letenni az új rendszerre az állampolgári esküt, ezért ausztriai birtokain nem élhetett. A halbtüni kastély helyett, lakhelyül az óvári megnagyobbított intézői lakot választotta.

Magyaróvári lakosként élt, egészen 1836-ban bekövetkezett haláláig, örök nyughelyet, feleségével együtt, az óvári altemplomban talált. A helyiek szerették, nagy népszerűségnek örvendett 'Magyaróvár első polgára'. Temetése országos esemény volt, melyen részt vett Horthy Miklós kormányzó is. Frigyes főherceg és fia Albrecht gyakran szerepelt a helyi sajtóban, minden tettük társadalmi eseménynek számított. Noha elődjük soha nem laktak Moson megyében, őket mégis befogadták, életük története ma is foglalkoztatja Mosonmagyaróvár lakosságát.

Habsburg Frigyes főherceg

Frigyes királyi herceg 1856. június 4-én született a morvaországi Gros Seerlovitzban. A Habsburg család ún. katonaiágához tartozott, vagyis a Napóleonnal szemben Aspernnél győztes *Károly főherceg* unokája volt. Apja Károly Ferdinánd főherceg, édesanyja Erzsébet főhercegné József nádor leánya volt. A magyarvári uradalom nagypjától szállt rá, aki azt Albert Kázmér hercegtől és egyetemalapítótól kapta, mivel örökös nélkül hunyt el.

1871-ben a tiroli császár vadászoknál kezdte tisztí pályafutását, mint hadnagy. Szolgált a 25. és a 13. pozsonyi közös gyalogezrednél, majd az 52. ezred tulajdonosa lett. A 13. (magyarországi toborzású) közös gyalogezredben szolgáltkajórészt a Moson megyeiek is. *Habsburg Frigyes*t viszonylag fiatalon, 1882-ben nevezték ki tábornokká. Tehetséges katonának tartották. 1889-ben a pozsonyi székhelyű 5. hadtest parancsnoka lett altábornagyi rangban.

1877-ben nősült. Felesége *Izabella Croy-Dülmen* hercegnő, aki büszke volt rá, hogy Árpád-házi őse van. 8 leányuk és végül 1897-ben egy fiúk született, **Albrecht. Az ő születése öröme emeltette Frigyes az albertkázméri templomot.** A Pozsonyban töltött 16 év alatt a nyarakat általában Féltoronyban töltötték. A tábornok szívesen vadászott, kedvelte a társaságot. A hadtudományok mellett a mezőgazdálkodás kérdései is foglalkoztatták. A hosszú magyarországi tartózkodás alatt ő is „elmagyarosodott”, mint többen a Habsburgok közül.

1905-ben gyalogsági tábornokká léptette elő *Ferenc József*. 1907-ben az osztrák honvédség (Landwehr) parancsnoka, 1910-től a Monarchia szárazföldi erőinek főparancsnoka. Frigyes főherceg parancsnokként harcolt az első világháborúban, amíg az új uralkodó IV. Károly 1917 elején leváltotta. Kemény katonának ismerték, aki nem csak alárendeltjeivel szemben volt szigorú, de saját munkáját is maximális odaadással látta el. Voltak nála nagyobb stratégák is, de általában megfelelt a kihívásoknak.

A háború befejezése egyben a Habsburg család uralmának végét jelentette. Az Osztrák-Magyar Monarchia örökébe lépett a „kistérségi szovinizmus”. A köztársasági Ausztria lényegében kitiltotta és kifosztotta a Habsburgokat. *Habsburg Frigyes* sem volt hajlandó letenni a köztársasági állampolgári esküt, így elvesztette osztrák birtokait. Ezekben az években másfél évig önkéntes száműzetésben volt.

Végül magyaróvári uradalmában élte további életét. A Deák téri ház hal oldalán is emeletessé alakította át 1922-ben. Itt élt a család szűkösében, mint korábbi kastélyaikban. Fia itt végezte el a Gazdasági Akadémiát és élt a repülés szenvedélyének. Habsburg Frigyes pedig a város „első polgárának” számított. Minden jelentősebb megmozdulásra meghívták. Ő vezette először a város autóbuszát, irredenta ünnepségeken vett részt, fiával avatta a hősi halált halt magyaróváriak obeliszkjét. Nála kevésbé képzett vagy nagyon egyszerű emberekkel is igen jó kontaktust tudott teremteni. A kisvárosban igen nagy tiszteletnek és népszerűségnek örvendett, 1926-ban már megünnepelték a 70. születésnapját.

Mint a város leggazdagabb embere, „első virilistája”, jelentős összegeket költött a helyi szegények segélyezésére. Különösen a nagy gazdasági válság idején adakozott bőkezűen. A magyaróvári nagytemplom – háborús célra igénybe vett – harangjait pótolhatta, mint a plébánia „kegyura”. Komoly éremgyűjteménye volt, amit maga igyekezett feldolgozni, mint amatőr numizmata.

Közben az uradalom fokozatosan eladósodott a két világháború között. (A Magyar utca végén álló sörgyár 1938-ban vesztett el, mint önálló üzem.)

Habsburg Frigyes utolsó éveit csendesen töltötte, a vadászatok és a vendégségek sem voltak olyan gyakoriak. Szerencsére a nagy családból szinte mindig akadt látogatója. Egyébként sokszor kült a háza közelébe és magányosan pipázgatott. De voltak ismerősei, akik híreket hoztak a kisváros életéről. Az uradalom ügyeibe már kevésbé szőtt bele, de a város lakói még érdekelték. Az első is csak egy volt a többi közül.

1936. december 30-án halt meg magyaróvári házában keringési zavarból adódó hirtelen halállal. Itt temették el a neki és feleségének kialakított templom alatti kriptában. (Korábban elhunyt feleségét a Mátyás templom kriptájából később hozták vissza mellé.) Temetése a legnagyobb társadalmi esemény volt a város életében, ahol a spanyol királytól az ország kormányzójáig rengeteg nagyság jelent meg. Belépővel lehetett csak bemenni a templomba. A koporsót katonai tiszteletadás mellett ágyútalpon vitték körbe a belvárosban a Régi vámház térig és vissza. A temetésről az akkori filmhíradó is beszámolt.

Frigyes főhercegnek már közvetlenül a halála után szobrot szerettek volna állítani, ami akkor nem valósult meg. A Fő utca az ő nevét viselte akkoriban.

Enzsöl Imre

Többünkben felvetődött a gondolat, hogy Habsburg Frigyes főherceg úrnak, balálának 70. évfordulóján, 2006-ban szobrot állítsunk. Ezt a gondolatot a Művelődés-Sport- és Civil kapcsolatok Bizottsága is megerősítette.

A napokban dr. Németh Andrea, dr. Nagy György, dr. Nagy Frigyes, dr. Szeredi Ádám, dr. Kocsis Sándor, Molnár Csaba és jómagam megbeszéltük a lehetőségeket, és a következő javaslattal élünk.

*Állítsunk szobrot önkormányzati támogatásból és közadakozásból **Habsburg Frigyesnek**, a "város első polgárának", aki miután Ausztriából távozni kényszerült a mi városunkban telepedett meg.*

A szobor az idős főherceget ábrázolná, padon ülve, szemlélődés közben. A polgárt, akit szerettek és megbecsültek a városi lakosok.

A szobrot a Soós János és Magyar utca találkozásánál lévő kis térre kívánmánk elhelyezni, az utca szintre ráülítve. A hely szimbolikus, hisz a volt főhercegi kastély, illetve a volt főhercegi malom fogja közre.

A szobor bronzból készülne, melyet a Képzőművészeti Lektorátus által ajánlott bármely legjobb magyar szobrász közül, előpályáztatással kiválasztott alkotó készítené el. Felállításának időpontja 2006 május.

Kíváncsian várjuk, elképzelésünkhöz mit szólnak a mosonmagyaróváriak. Kérem írják meg véleményüket.

Tisztelettel: Szentkúti Károly alpolgármester

Olvasóink írják

Miért éppen a Habsburgok?

Meglepetten olvastam a februári és a márciusi számban, hogy Habsburg Frigyesnek az önkormányzat szobrot állít. Nem tudtam róla. Nem értem, hogy miért pont Habsburg Frigyes személye kapott ekkora figyelmet, megbecsülést, hogy róla szobrot állítanak városunkban. Ha megkérdezték volna a város lakóinak a véleményét, nem valószínű, hogy reá esett volna a választás.

A Habsburg nevet még a mai napig sem szeretik ebben az országban, s nem ok nélkül. Vagy talán már elfelejtették, hogy a Habsburg uralkodóház mennyi és mekkora kárt és szenvedést okozott a magyar nemzetnek? ... Felejsük el az 1848-49-es szabadságharcot, amelyet csak orszó segítségével tudtak leverni? Ez a szobor nagyon sokunkat a magyar nép évszázados szenvedéseire, megaláztatására fog emlékeztetni. ...

Anyai nagyapám még cselédként dolgozott az uradalomban, ahol a jószágigazgatók, a kasznárok kivétel nélkül osztrák vagy német származásúak voltak. A cselédek látástól vakulásig dolgoztak sokkal alacsonyabb napszámért, mint a Lajtán túli uradalomban.

Ausztria képes volt leszámolni a Habsburgokkal, elkobozta osztrák birtokaikat. Hogy Frigyes Magyarországon telepedett le, azt csak kényszerűségből tette, mert a szomszédban utilaput kötöttek a Habsburgok talpára. Nem a magyarok iránti szeretet vezérelte tehát.

A Habsburgokon kívül egy nem "idegen" ajkú vállalkozó élt a városban, aki többet tett a településért. Például *Kühne Ede*, aki gyárat alapított, s ez egy időben 500 munkás családjának adott kenyeret. Vagy *Ostermayer Károly*, aki Mosonban saját költségén óvodát épített, s halála után vagyonát a mosoniakra hagyta. Ők származásuk ellenére is lokálpatrióták voltak, nem úgy mint a Habsburgok. ...

Tisztelettel:

Wachtler János

Miért is rosszak a Habsburgok?

A Mosonvármegye április 15-i számának 13. oldalán olvasói levél szerzője állítja: „*A Habsburg nevet a mai napig sem szeretik ebben az országban...*” Tisztelettel jelentem: én kivétel vagyok. Ez lehet magánvélemény, de az általánosító kijelentések helyett inkább történelmi, sőt, helytörténeti ismeretekre lenne szükség, melyeknek e levél írója vagy híján van, vagy ismeretei pontatlanok. Vajon ismeri a levél szerzője *Mária Terézia* nevét? Őt már életében a „jó királynő” kifejezéssel illették, felvilágosult uralkodó volt, a magyar rendek kiálltak mellette trónralépése után (*Vitam et sanguinem...*). Jobbágyrendelet, oktatási reform, egészségügyi, gazdasági modernizáció. „*A Habsburg uralkodóházunk kora kárt és szenvedést okozott a nemzetnek*”- írja a levél. Ez kár, ez szenvedés? (Rossz Habsburg, csúnya Habsburg, fúj...) Vajon ismeri a levél szerzője *Ferenc Józsefet*? Bizonyára, hiszen a szabadságharc leveréséről ír, és bizony ez az ifjú császár nevéhez köthető. Nem értem viszont, mi köze ehhez Frigyes főhercegnek, mikor ő akkor még meg sem született... Vajon ismeri azt a tényt a szerző, hogy 1867-ben ugyanaz a *Ferenc József* kiegyezést köt a bölcs Deákkal, és ezekkel hihetetlen gyors modernizáció indul el a megszületett Monarchiában? A vasúthálózat gyors növekedése, feldolgozóipar, mezőgazdasági modernizáció, városiasodás... mennyi kár és szenvedés... Budapest világvárossá vált, 1896-ban fényes ünnepségek voltak földalatti a Városligetig... (Rossz Habsburg, csúnya Habsburg, fúj...) Vajon *Habsburg Ottó* manapság is (rémes...) szenvedést okoz a magyaroknak? Vajon mit tud a levél szerzője *Habsburg Frigyes* főhercegről, hogy tollat ragadott tiltakozni tervezett szobra ellen? Úgy tűnik csak azt, hogy Habsburg volt (Rossz Habsburg, csúnya Habsburg fúj...).

Ugyanis nem „*kötöttek útilaput a talpára*”, hiszen a Monarchia széthullása után megmaradtak burgenlandi birtokai is. Bár Magyaróvárott telepedett le 1921-ben, sokat és szívesen időzött a féltoronyi kastélyban is. 16 évig élt városunkban, igazi lokálpatriótává vált. Szeretet és köztisztelet vette körül őt a városban. A korabeli helyi sajtó híreit, cikkeit érdemes olvasgatni... Azt, hogy a cselédek mennyit dolgoztak nála, a szerző nem írja, de hogy birtokán sok embernek adott munkát, az bizonyos. Jó gondolkodással minél több embernek minél több kenyeret akart adni, és elesett embertársait is gyámolította. Emellett vagyonából bőkezűen támogatta a helyi művészeti, kulturális megmozdulásokat is. Ezt a gondolkodást a város lakói is érezték, 80. születésnapján pl. fáklyás felvonulással tisztelegtek Deák téri otthona előtt a város iskolái, egyesületei. 1936. december 30-án halálhírére percek alatt gyászlobogókba borult a város, temetésén sokak mellett *Horthy Miklós* kormányzó is leróta kegyeletét. Pedig ő aztán nem volt Habsburgbarát, IV. Károllyal sem bánt barátilag 1921-ben. Mégis: az előtt az ember előtt hajtott fejet, akiről így beszélt a város: a mi királyi hercegünk...

Miért is rosszak a Habsburgok? Mi is lenne a baj azzal a szoborral?

(Egyébként nyugalom: hamarosan Kühne Edének is lesz szobra.)

Major Tamás

Cikkek a MOSONVÁRMEGYE 2004. októberi (Enzsöl Imre),
2006. áprilisi (Wachtler János) és 2006. májusi (Major Tamás)
számaiból

Tartalom

Előzmények (Dr. Nagy György)	5.
Az altemplom építéstörténete (Lenzsér Imre)	7.
Habsburg Frigyes főherceg (Dr. Hajdu Frigyes)	17.
A Habsburgok és Magyaróvár (Dr. Nagyné M.Gy.)	22.
Szerzők	28.
Hivatkozott irodalom	28.
Legyen szobra... (Dr. Nagyné Majosor Györgyi)	29.
Képek és mellékletek	35.

A témában eddig megjelent kiadványaink:

A magyaróvári plébániatemplom kriptája (1996)	250 pl.
Die Gruft der Pfarkirche von Mosonmagyaróvár	50 pl.
A magyaróvári plébániatemplom kriptája (1997)	150 pl.
A magyaróvári Habsburg kriptája (1998)	200 pl.
A magyaróvári Habsburg kriptája (2000)	200 pl.
A magyaróvári Habsburg kriptája (2003)	200 pl.

Fedlapkép: Frigyes főherceg készülő bornszobra felállítás előtt
(Moldoványi Géza)

Belső oldal: Itt üldögélt Frigyes főherceg Waldi kutyájával
(Dr. Nagyné M.Gy.)

Hátsó borító belső oldala: Készül az utcaszobor környezete
(Dr. Nagyné M.Gy.)

Hátsó borító: A habsburg kriptá bejárata
(Dr. Nagyné M.Gy.)

